اَلْبِيعَةُ

BÎAT

(anlaşma, vekâlet verme, ahdleşme)

Kur'an-ı Kerim'de fiil halinde 6 yerde geçmektedir.

بَيْعٌ

Satış, satım anlaşması anlamlarındaki bey' kökünden türeyen bîat ve mubayaa, bir konu üzerinde anlaşarak el sıkışmak demektir. Bugünkü dilde bunun karşılığı mukaveledir. Hukukta bu, bir konuda tarafların iradelerinin uyuşmasını ifade eder. Devlet reisinin kabul edildiğini gösteren rıza beyanına da bîat veya mubayaa denmektedir.

Kur'an-ı Kerim biati iki yerde (2/282; 9/111) hukuksal anlamda, diğer yerlerde ise Hz. Peygamber'le her konuda irade uyuşumunu ifade etmek anlamında kullanmaktadır. Hz. Peygamber'le yapılan bu bîatleşmelerin en ünlüleri Hicret'in hemen öncesinde gerçekleşen Akabe Bîatları ile Hicret'ten 6 yıl sonra gerçekleşen Hudeybiye Antlaşması sırasındaki Rıdvan Bîatıdır. (48/10-18)

Akabe Bîatları Hicret'ten önce (Peygamberliğin 10,11, 12. yıllarında) Mekke yakınındaki Akabe Tepesi'nde Medineli temsilcilerle Hz. Peygamber arasında olmuştur. Bu bîatların birincisi, Medine'den gelen 6 kişinin Hz. Peygamber'e İslam'ın yayılmasında hizmet vermek üzere bîat etmeleri şeklindeydi. Bu 6 kişiye İlk Medineli Müslümanlar denir.

Bundan bir yıl sonra yine hac mevsiminde gerçekleşen 2. Akabe Bîat'ında ise Medineliler 12 kişilik bir heyet halinde Hz. Peygambere bîat ettiler. Bu biatten 1 yıl sonra 3. ve son Akabe Bîatı yapıldı. Son bîatte Medineliler 75 kişilik bir heyet oluşturmuşlardı.

Bazı tarihçiler, ilk heyet olan 6 kişinin Hz. Peygamber'le görüşmesini bir bîatlaşma olarak saymaz ve Akabe Bîatları adı altında sadece son 2 görüşmeyi kaydederler.

Rıdvan Bîatı diye anılan ve bir ağaç altında gerçekleşen biat ise Hicret'in 6. yılında Hudeybiye Antlaşması sırasında meydana gelmiştir, (bk. 48/10-18)

Anılan yılda, Hz. Peygamber ve arkadaşları **Kabe**'yi ziyaret etmek üzere Mekke'ye doğru yola çıkmış ve Mekke'ye bir günlük mesafedeki Hudeybiye kuyusu başında konaklamışlardı. Müslümanlar 1500 kişi kadardı. Peygamberimizin hareketini öğrenen Mekkeliler Müslümanları vurmak üzere bir birliği Hudeybiye üzerine gönderdiler. Bu birlik Müslüman gözcüler tarafından esir edildi. Müslümanların harp niyeti ve teçhizatı yoktu. Hz. Peygamber Mekkelilerle anlaşmak istediğini bildiren bir elçi gönderdi, esir edilen birliği de serbest bıraktı. Bir süre beklendi. Kureyş tarafından bir haber çıkmadı. Bunun üzerine Hz. Peygamber, Osman bin Affan'ı Kureyşlilere elçi olarak gönderdi. **Ne** var ki, putperestler Osman'ı Mekke'de tuttular. Beklenen zaman içinde Osman'ın dönmediğini gören müslümanlar durumun zorlaştığını anladılar. Barış teklifleri kabul edilmemişti. Harp için hazırlıkları yoktu. Gerçekten zor durumdaydılar. Her an ölümle yüz yüze gelebilirlerdi.

İşte Kur'an'ın övgü ile andığı Rıdvan Bîatı bu sırada gerçekleşti. Hz. Peygamber, ashabını toplayarak onlara durumun zorluğunu anlattı ve kendilerini ölüm de dahil her türlü gelişmeye karşı kendisiyle birlikte olacaklarına ilişkin söz vermeye çağırdı. Bütün sahabîler Hz. Peygamberle el sıkışarak onunla bîatlaştı ve gerekirse seve seve ölüme gideceklerini belirttiler. Fetih suresi 10. ayet bu bîatleşmeden bahsederken şöyle demektedir:

"O seninle bîatleşenler, gerçekte Allah ile bîatleşiyorlar. Allah'ın eli onların ellerinin üstündedir."

Sonuç, sevindirici olmuştu. Bir süre sonra Osman dönmüş ve Mekkelilerle bir barış antlaşması yapılmış ve bu antlaşma müslümanlara Mekke fethine giden yolu açmıştı.

KUR'ANSAL BİR İLKE-MESAJ OLARAK BİAT بَيْعَة

Bîat kavramıyla bize verilmek istenen evrensel-zaman üstü mesaj nedir?

Soruyu şu şekilde de sorabiliriz:

Kur'an neden bazı durumlarda Hz. Peygamber'i, hitap ettiği toplumdan sosyal mukavele ile taahhüt, hatta onay almak durumunda bırakıyor?

Açıkça bilmekteyiz **ki,** hiçbir peygamber, Allah'ın kendisine vahyettiği buyruklarda insandan onay almak zorunda değildir. Hatta bu konulan insanların aklî kabullerine arz etmek mecburiyeti bile yoktur. Böyle bir şey peygamberliğin ruhuna aykırıdır. Peygamberlik, Allah ile insan arasında uzlaşma suretiyle buyruk getiren bir kurum olarak düşünülemez; böyle düşünmek tevhide ve Kur'an'm ulûhiyet anlayışına aykırı olur.

Peygamber, bir Hak elçisi olarak kendisini görevlendiren Yaratıcı'nın iradesine teslim olmuştur. O iradenin kendisine bildirdiklerini, onlara hiç dokunmadan, muhatabı olan insana iletir, bildirir; gerekirse uygulamalı bir biçimde gösterir. Bu tanrısal-kozmik görevi yaparken kimseden onay, tasvip almaz. Kimseyle istişare, müzakere etmez. Böyle bir şeye ihtiyacı yoktur.

Hal böyle iken, Tanrı elçisi Hz. Muhammed neden muhatabı olan insan topluluğundan bazı konularda defalarca bîat almış yani sosyal mukavele ile taahhüt ve onay talep etmiştir?

Bîat almaya bağlanan konular, nebinin nübüvvet alanına giren konular değildir. Bunlar onun imamet yani yönetici, komuta edici yönüne ilişkindir. Yani bunlar diyanet konusu değil, siyaset konusudur. Bu ikinci alanda nebi, yöneteceği kitleden vekâlet ve onay almak zorunda bırakılmıştır. Mümtehine suresi 12. ayete göre, bu sosyal mukavele, toplumun sadece erkek bireylerinden değil kadın bireylerinden de alınacaktır. Ne ilginçtir **ki,** anılan ayet bu bîati yani sosyal mukaveleyi düzenlerken şu ifadeye de yer vermektedir:

"İyilik ve güzelliği belirlenmiş bir işte sana isyan etmemeleri hususunda seninle bîatleşmek isterlerse o kadınlarla bîatleş..." (Mümtehine, 12)

Bu, insanlığın bugün bile tam yakalayamadığı bir demokrasi ilkesidir. Ben buna 'Kur'ansal demokrasi' diyorum."

Demek oluyor ki, meşru davranma ilkesine terslik söz konusu olduğunda bîat, geçerliliğini yitirecek, sosyal mukaveleye göre verilen yetki geri alınacaktır. Böyle bir şey nebinin vahy ile alıp tebliğ ettiği konularda söz konusu olabilir mi? Elbette olamaz. Burada söz konusu olan, peygamberin bir beşer sıfatıyla toplumu yönetirken, yöneteceği insanlardan vekâlet almasını düzenleyen bir beyyinedir. Yönetimin bir beşeri kurum olduğu, bu kurumun işletilmesinde, Peygamber de dahil, herkesin kitleden irade beyanı almasının kaçınılmazlığı gösterilmektedir.

ilkesel bir ifade kullanırsak şöyle diyeceğiz:

İdare erkinin arkasında, yönetilen toplumun iradesi ve onayı olacaktır. Yönetim erki kutsala, Allah'tan alınmış yetkiye dayandırılamaz. Kur'an, peygamberliğin bittiğini ilan eden bir kitap olarak bunun altını özellikle çizmektedir. İdare erkini kutsala, Allah'a dayandırma yetkisi olabilecek tek insan peygamberdir. Ve peygamberlik bitmiştir. O halde, artık insan hayatında Allah'a ve kutsala dayanarak yönetme söz konusu olmayacaktır.

Bu evrensel-hayatî ilkenin, bizzat Hz. Muhammed'in kişiliğinde uygulaması yapılarak, tabir caizse, su baştan kesiliyor ve insan kitlelerinin yönetiminde toplumun iradesi belirleyici kılınıyor.

Kısacası, sadece despotizmin beli kırılmıyor, monarşi, oligarşi, hanedanlık zihniyetlerine dayalı sultanlık-krallık yönetimlerine de son veriliyor.

Cumhuriyet sistemine, yani yöneteceklerin, halk tarafından seçilip yetkilendirilmesine dayalı sisteme geçiliyor. Ve bunun ilk uygulaması da bizzat Peygamber'in şahsında yapılıyor.

Biatle alınan yetkiye dayanarak toplumu yönetenler, yönetimlerinde bir ilkeyi daha sürekli yürürlükte tutacaklardır: Şûra. (bk. burada, Şûra mad.)

Sosyal mukavele ile alınan yetki, mutlak, değişmez, zaman üstü yetki değildir. Bir hak asla değildir. Bir emanettir. Kullanımda tutulması için de 'marufa aykırılığın olmaması' şartı getirilmiştir, (bk. Mümtehine, 12)

Kur'ansal anlamıyla, yönetenlerle yönetilenlerin birbirlerini

karşılıklı denetlemeleri olan şûra, yönetim boyunca sürekli işleyecek ve sosyal mukaveleye aykırılığın ortaya çıktığını gösterdiği anda, mukavele bozulacak ve yetki (emanet) geri alınacaktır.

Kur'an, biat ve şûra ilkeleriyle insanlığın yakın zamanda tanıdığı hukuk devleti kavramının evrensel-ilahî temellerini atmış, bu temeller üzerine oturan mutluluk yönetiminin ilk uygulamasını da Hz. Muhammed'in eliyle ve onun şahsında örneklendirmiştir.

Ne yazık ki, bu ilkeler, Hz. Peygamber'in ölümünden sonra hayata tamamıyla asla girmemiş, ilk iki emîr (halife değil. Halife demek küfürdür) dönemindeki kısmî uygulama da üçüncü halifenin hanedanlık sistemini başlatması üzerine sona erdirilmiştir. Hz. Ali'nin, tekrar esasa dönmek isteyen siyasetleri ise onun şehitliği ile sonuçlanan bir başarısızlığa uğramıştır.

Ve sonuç ne yazık ki şudur:

İslam dünyası, 1923 yılında Mustafa Kemal Atatürk'ün eliyle vücut bulan Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna kadar, bîat ve şûra ilkeleriyle bağdaşmayan sistemlerle yönetilmek gibi Kur'an dışı bir kaderin mahkûmu olmuştur.

Bid'at